

ню персонажів. У *результаті* дослідження автор приходиться до наступних *висновків*. У циклі оповідань «Темні алеї» І. О. Бунін використовує звичайні лексеми, які називають предмети одягу. Зменшувальні форми він часто використовує в поєднанні з лексемою *дешевий*, що надає цим формам значення чогось бідного і жалюгідного, відповідаючи створюваним образам. У циклі представлені різнопланові персонажі. Вони часто протиставлені один одному. Це позначається і на їх одязі, за допомогою чого І. О. Бунін формує образ. В описах одягу І. О. Бунін подає лексеми, що сприяють символічному сприйняттю героїв і подій. Незвичайні лексеми, які називають одяг, дані І. О. Бунінін в описі національного одягу народів інших культур і країн.

Ключові слова: лексеми, що позначають одяг; художня деталь; система образів; текст, Іван Бунін.

Iryna V. MURADIAN

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Russian Language Department of Odessa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzskiy Blvd., Odessa, 65058, Ukraine; tel.: +38 048 7465697; e-mail: muradayn@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-2354-0176

THE ROLE OF LEXEMES, NAMING CLOTHES, IN THE CREATION OF IMAGES IN I. A. BUNIN'S SHORT STORIES CYCLE OF "DARK ALLEYS"

Summary. *The purpose* of this article is to study the lexemes included in the descriptions of I. A. Bunin clothes, in different stories of the cycle "Dark Alleys". *The object* is the lexemes used by Bunin to describe the clothes of the heroes. *The subject* is the creation of an image using such significant detail as the clothing. *The material* was the description of the clothes of the heroes and the lexemes used in them in all the texts of the cycle. Used for analysis lexemes contributing to the opposition of characters. As a *result* of the research, the author comes to the following *conclusions*. In the cycle of stories "Dark Alleys" I. A. Bunin uses common lexemes for clothing. But he uses diminutive forms, often in combination with the lexeme "cheap", which gives these forms the meaning of something poor and miserable, which corresponds to the images created. The cycle features diverse characters. They are often opposed to each other. This also affects their clothes, with the help of which I. A. Bunin forms the image. In the descriptions of I. A. Bunin gives lexemes that contribute to the symbolic perception of heroes and events. Unusual lexemes for clothes were given by I. A. Bunin when describing the national dress of other peoples.

Key words: lexemes denoting clothing; artistic detail; system of images; text, Ivan Bunin.

Статтю отримано 12.04.2021 р.

DOI: 10.18524/2307-4558.2021.35.237863

УДК 811.161.2'373.4:821.161.2-311.6

НЕМИРОВСЬКА Олександра Федорівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри лінгводидактики Державного університету «Одеська політехніка», проспект Шевченка, 1, м. Одеса, Україна, 65044; тел.: +38 067 9681993; e-mail: layma-59@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-9638-152X

ХРОНОНИМИ ЯК ТЕМПОРАЛЬНІ ЛЕКСИЧНІ МАРКЕРИ В ЖАНРІ ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ

Анотація. *Метою* статті є визначення ролі хрононімів у жанрі історичної прози. *Матеріалом* дослідження послужив роман І. С. Нечуя-Левицького «Князь Єрмія Вишневецький». *Предметом* аналізу є функційне навантаження, особливості вживання, стилістичні конотації, експресивний, образний потенціал, варіативність хрононімів. Уживання тих чи інших лексем залежить від тематики твору, авторського задуму, що й зумовлює особливості функціонування певних хрононімів, організацію цього лексичного пласту у контексті художнього твору. Використання кожного хрононіму є чітко продуманим, кожен з них ілюструє широкий спектр експресивних і образних трансформацій, а також тісну взаємодію з іншими лінгвістичними та екстралінгвістичними факторами. *Результати* семантичного і стилістичного аналізу хрононімів свідчать про наявність значного конотативного потенціалу з активованим стилістичним, експресивним компонентом практично у кожного з хрононімів, що максимально поглиблює його узуальне значення. Встановлено діапазон, насиченість і перспективи образних трансформацій, залежність компонентів хрононімічної парадигми не лише від лінгвоментальних стратегій автора, а й від екстралінгвістичних факторів. Основний *висновок* полягає в тому, що хрононіми виконують текстоутворюючу, характеристичну, хронотопічну, експресивну, виразову функції, сприяють розкриттю підтексту й авторської концепції.

Ключові слова: хрононіми, темпоральні маркери, художній час, художній хронотоп, художній контекст, часові орієнтири.

Постановка проблеми. Найважливішою функцією власних назв (ВН) є відображення історії та культури народу, національних традицій, особливостей побуту, національного менталітету і національно-мовної картини світу, «в них акумулюється й зберігається століттями історико-

культурна інформація» [8, с. 181]. Зазначена функція найбільш повно й вичерпно реалізується в контексті художнього твору: «... саме зв'язок з культурою народу, перетворює власні назви на виразні засоби художньої літератури. На відміну від реальних ситуацій, де національно-культурні риси, розкидані на великій території, по крихтах можна прослідкувати у кожному соціумі, художня література все це концентрує, збільшує і зближує» [7, с. 127].

Серед різноманітних розрядів і класів ВН особливе місце посідають хрононіми як провідні темпоральні маркери художнього контексту; без них неможливою є побудова сюжетного руху, образної системи, усіх рівнів художності. Хрононіми є унікальним носієм історичної інформації, акумулятором пам'яті народу про важливі віхи на історичному шляху і, разом з іншими розрядами й класами ВН, є одним із засобів індивідуалізації етносу [9, с. 112].

Зв'язок з попередніми дослідженнями. Дослідження ролі і функціонування ВН у художньому творі є сьогодні предметом уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених (Л. О. Белей, С. І. Зінін, М. І. Зубов, Г. І. Иванова, В. М. Калінкін, Ю. О. Карпенко, Л. І. Колоколова, Ч. Косил, Е. Б. Магазанник, В. М. Михайлов, Є. С. Отін, С. В. Перкас, О. І. Порпуліт, Р. У. Таїч, О. І. Фоякова та ін.). Більшість дослідників, аналізуючи онімний простір художнього твору (ХТ), основну увагу зосереджують на антропонімах і топонімах. Хрононімія ж знаходиться взагалі на периферії досліджень, як щось побіжне й не варте серйозної уваги, у кращому випадку про неї лише згадують. Якщо виходити з антропоцентричності будь-якого ХТ, то такий спосіб дослідження має свої переваги. Проте художній світ утворюють три виміри реальної дійсності — *час, місце, людина*. Перші два є визначальними, оскільки митець, будуючи текст, керується, перш за все, *місцем і часом* дії, і антропонімікон лише вбирає у себе нашарування цих провідних ракурсів, що визначають усі рівні художності. Просторово-часові уявлення письменника визначають своєрідність структури його твору, вони є основою композиції [2, с. 97].

Формулювання завдань. Отже, темою нашої статті є ВН як темпоральний засіб відтворення історичної епохи, предметом — хрононімія як темпоральний показник у жанрі історичної прози. Мета розвідки — продемонструвати функційно-стилістичну роль хрононімів як засобу хронологізації подій минулого. Матеріалом дослідження послужив історичний роман І. С. Нечуя-Левицького «Князь Єремія Вишневецький», що є взірцем жанру історичної прози в аспекті опису й оцінки історичних подій, пов'язаних з історією України першої половини 17 століття.

Виклад основного матеріалу. На думку К. В. Першиної, «хрононімія — це багатшаровий онімний пласт, що зумовлюється різною «протяжністю» тих відрізків часу, які зазнали іменування, їхньою повторюваністю та унікальністю» [4, с. 49]. У жанрі історичної прози хрононімія підпорядкована законам реалістичного письма і служить правдивому відображенню історичних подій, а також виконує функцію часових орієнтирів. Так, автор починає роман з темпорального позначення: «**В першій половині XVII віку князь Михайло Вишневецький був один із найбагатших магнатів на всю Україну й Польщу**» [3, с. 3].

Точні часові орієнтири зустрічаються у контексті 15 разів; завдяки їм можна відтворити чітку хронологізацію подій, що відбувались в Україні у першій половині 17 століття і прослідкувати долю багатьох персонажів на тлі історичної епохи. Наведемо цей перелік з найближчим лексичним оточенням.

«*Пробувши кілька років за границею, надивившись на усякі дива в Європі, без міри вищої в усьому і за Польщу і за Україну, Єремія повернувся 1632 року додому*» [3, с. 15]; «*В місяці лютому 1634 року Лука Жолкевський привів з-за Дніпра військо з поляків, литвинів, німців та українських козаків*» [3, с. 20]; «*Ще до приїзду Єремії в Лубни гетьман Жмайло піднявся з козаками на Польщу 1625 року, щоб обороняти народ і віру*»; «*1637 року козаки знов піднялися на поляків*»; «*17 жовтня 1637 року Павлюк прибув до Лубен і видав звідтіть свій універсал, закликаючи усіх козаків і селян до повстання проти Польщі*» [3, с. 21]; «*1637 року, на зимнього Миколи, козаки мусили покоритись Польщі*» [3, с. 22]; «*В кінці серпня 1637 року у Варшаві чекали приїзду молодой королеви Цецилії Ренати, сестри австрійського цесаря Фердинанда III (...) місяця серпня 9 дня 1637 року Фердинанд III поблагословив Цецилію Ренату на вінчання з королем Владиславом*» [3, с. 28]; «*В місяці декабрі першого дня 1638 року Вишневецький грав своє весілля*» [3, с. 62]; «*Через рік після того, як Вишневецький перебрався в своє завідне житло в Лубни, 1640 року зимою несподівано велика сила татар напала на Україну й на Московське царство*» [3, с. 91]; «*В половині фебруаля 1648 року до його дійшла чутка, що «якийсь» козак Хмельницький, зібравши купу запорозьких гультяїв, розбив у степах козацький скарбовий корсунський полк*» [3, с. 136]; «*Сливе через місяць після Корсунської битви з поляками, 20 липня 1648 року помер король Владислав IV*» [3, с. 208]; «*Богдан повернув своє військо на Україну, а сам поїхав до Києва після Ордані 1649 року*» [3, с. 248]; «*1652 року, як Хмельницький ставив з поляками Білоцерківський мир, князь Єремія був у польському війську*» [3, с. 250]. Отже, точна часова локалізація утворює у контексті темпоральне функціонально-семантичне поле (ФСП) конкретного датування [1, с. 152], що закономірно вписується у мовну тканину історичних романів і є одним із засобів розгортання сюжетного руху.

Зловісної експресії набуває у романі наступний контекст: «*До Єремії почали долітати якісь неясні, але страшні слухи. В половині фебруаля 1648 року до його дійшла чутка, що «якийсь*

козак Хмельницький, зібравши купу запорозьких гультяїв (...) став закликати до своєї купи народ і забирати його до свого війська» [3, с. 136]. Неозначений займенник якийсь у сполученні з ВН Хмельницький створює виразну перспективу майбутньої загрози та поразки князя Єремії у боротьбі з козацтвом. Підсилює експресію повтор слівосполучення і варіація оті Хмельницькі: «**Якийсь Хмельницький** (...) набрав хлопів і розбив польське військо при Жовтих Водах» [3, с. 137]; «Покажу я себе **отим Хмельницьким**, що заводять колотнечу!» [3, с. 138]. Далі зловісна експресія ще підсилюється завдяки уживанню повного імені і звання Хмельницького: «Він (...) подав звістку, що запорозький гетьман **Богдан Хмельницький** п'ятнадцятого дня місяця мая розбив польське військо коло Корсуна» [3, с. 140]

В окремих випадках точно, конкретне датування опускається з метою уникнення перевантаження читацької уваги зайвими подробицями й повторами, оскільки точна дата є зрозумілою з попереднього контексту: «Саме тоді в місяці маї Єремія привів на вербоване на Волині військо (...) Єремія розлютувався й рушив 27 мая до стану Поточченка (...) В іюні, 22 дня прибув з-за Дніпра зі свіжим польським військом польний гетьман Миколай Потоцький» [3, с. 22–23]; «Князь Єремія виїхав до Львова в кінці ноября» (...) Двадцять дев'ятого ноября Єремія (...) виїхав назустріч Гризельді до Грудка» [3, с. 63]; «Другого дня, першого числа місяця декабрия в десятий години вранці знову вдарили з гармат» [3, с. 63]; «В місяці червні пройшла чутка про страшного Кривоноса» [3, с. 177]; «Але першого серпня знов дійшла до Гризельди страшна звістка: Кривоніс завоював Бар на Подолі, взяв у полон гетьманового сина Андрія Потоцького» [3, с. 188]; «Раннім ранком двадцятого сентября, в понеділок високо піднялося знамено над наметом князя Домніка» [3, с. 232]; «Другого дня, в середу (...) Богдан рушив свої полки до Пилявки» [3, с. 237]. Таке нечітке датування задає певну спрямованість, як прагматичну, так і емоційно-експресивну.

Як відомо, хрононіми у ХТ виконують дві основні функції: 1) часових орієнтирів; 2) найменування подій, історичних фактів [6, с. 188]. У творах на історичну тематику, на нашу думку, основною є перша функція, проте хрононіми як найменування подій при використанні засобу неконкретного датування гармонійно вписуються у мовну тканину роману, створюючи правдиву картину життя і побуту різних верств українського населення першої половини 17 століття. Перш за все, це геортоніми в ролі темпоральних показників з відповідним лексичним оточенням: «1637 року, на зимнього Миколи, козак мусил покоритись Польщі» [3, с. 22]; «Перед Великоднем Єремія з Гризельдою та з сином Михайлом переїхав у Лубни, щоб там святкувати Великдень» [3, с. 137]. Особливої ваги у контексті святкування іменин князя Єремії набуває геортонім Спасівка, коли князь у літню спеку створив ілюзію снігу: «Настала Спасівка. Наближався день Єремійних іменин» [3, с. 75]; «Сніг у Спасівку! Це якесь Боже диво, або може Божий попуст» [3, с. 83]; «Для нас сам Бог устелив гори та шляхи снігом у Спасівку для вловів» [3, с. 84]; «Деякі панії зашепотіли молитву і хрестились, здивовані тією незвичайною проявою у Спасівку» [3, с. 85]; «От я й обсилав їх своїм князівським снігом у Спасівку, не дожидаячись, поки Бог потрусить їх своїм справдішнім снігом (...) Зимовим виглядом у Спасівку!» [3, с. 86]; «Коли тут зима в Спасівку, то ми посідаємо на снігу та й поснідаємо отут під дубом» [3, с. 87]. Один раз геортонім Спасівка уживається у складі стилістичної фігури порівняння при описі побачення Єремії з Тодозем: «Ти натурюста й опришкувата, й уперта, як усей ваш козацький рід, ще й куслива, як мухи в Спасівку» [3, с. 119]. Так само у складі порівняння один раз уживається геортонім великодні святки, завдяки чому автор підкреслює нікчемність польської шляхти, що здатна тільки бенкетувати, кинувши напризволяще захист рідного краю: «Бенкети тяглися тижнями, неначе великодні святки» [3, с. 218].

Правдивому відображенню історичних реалій сприяють також датування за загальним часовим періодом [1, с. 159], що здебільшого містять у своєму складі лексему час (часи) і служать загальним фоном оповіді; зазначена лексема зустрічається у різних варіаціях: «Настав час давати в науку молодого князя» [3, с. 3]; «В той час пройшла чутка, що буде війна з Московою» [3, с. 20]; «В той час, як Єремія виїхав з Лубен і набирав військо, до Павлюка пристали і задніпрянські козаки» [3, с. 21]; «Єремія на недовгий час оселився в одній простій хаті» [3, с. 25]; «Коли ж той інший час настане?» [3, с. 45]; «... щось неначе поїдом їсть моє серце од того часу, як я його вперше побачила»; «в добрий час» [3, с. 47]; «Часи простоти й простих звичаїв теперечки минули для шляхти. Минули ті часи»; «Інші часи — інші люди» [3, с. 49]; «Кожного часу треба нам сподіватись на паду дикої татарви (...) Кожного часу вони ладні напасти на мої села, на мій палац» [3, с. 59]; «Час їхати на влови, бо припече сонце, то й сніг розтане» [3, с. 85]; «Часом цілі дні й тижні Єремія не показував очей у своїй господі» [3, с. 90]; «Час би вже й на одпочинок» [3, с. 102]; «Часом вряди-годи її пишний вид несподівано виникав в його пам'яті» [3, с. 111]; «Саме в той час князь Єремія вернувся з муштрів і переходив через світлиці» [3, с. 114]; «Час, князю, додому» [3, с. 120]; «Але в той час їй здалось, що то до неї прилетів перелесник, увійшла нечиста сила» [3, с. 122]; «Вона в той час сподівалась на брата й догадувалась, що то брат вертається додому» [3, с. 124]; «Наші гості на сей час старі, а не козаки» [3, с. 125]; «Минув який час, а панщанні люди все помаленьку тікали і десь зникали, неначе їх земля поглинала» [3, с. 131]; «Кривоніс та Лисенко-Вовгура (...) оселились у той час у здоровій діброві над самою Сулою» [3, с. 132]; «Час вже розпочинати» [3, с. 133]; «І од того часу, як були побиті козаки, й народ знов опинився в неволі

у панів, його кобза не вгамувалась»; «*Максим догравав думу і наприкінці заспівав, як у тодішні часи гетьман Петро Сагайдачний визволив невольників з кримської неволі*» [3, с. 135]; «*А тим часом ти вкладайся в дорогу і забирай своїх вірних двірських*» [3, с. 138]; «*...страшні муки, що неначе захололи на виду в передсмертельні часи, все це було таке страшне, що Бремія не видержав і став тікати*» [3, с. 144]; «*Боюсь, щоб мене часом хто не вглядів тут у садку*» [3, с. 148]; «*Мине якийсь час, лихо затишне, то ти й знов вернешся*» [3, с. 152]; «*Ти прийшов сюди з готовим військом саме в добрий час*» [3, с. 155]; «*Про Бремію часом доходила до неї неясна чутка, неясні слухи*» [3, с. 176]; «*Нема часу тепер мені! Ні часу, ні вольної години. Пробуй тут у Вишневіці в дворі й жди ліпших часів*» [3, с. 185]; «*...дід од того часу вже не ходив, а стрибав по-заячі*» [3, с. 164]; «*В той час польські жовніри пригнали на майдан трьох священників*» [3, с. 166]; «*А як часом придуть сюди козаки? Як блисне вогонь над лісом?*» [3, с. 180]; «*Лихий час настав на Україні*» [3, с. 181]; «*Але прибув до тебе на час — на годину, щоб побачитись з тобою та оглянути замок*» [3, с. 183]; «*Будемо оборонятись (...)* а тим часом може над'їде й князь з військом» [3, с. 190]; «*Тим часом згодом буря впала, неначе, налютувавшись у твердині, втекла в степи*» [3, с. 195]; «*Княгине! (...) Тікайте зараз, доки маєте час і змогу втекти*» [3, с. 198]; «*В той час Бремія Вишневецький стояв зі своїм військом коло Старого Костянтинова*» [3, с. 201]; «*Ваші гарячі прихильники, князю, оце прислали мене до вас за порадою й просили ясновельможного в часи небезпечності взяти верховенство над армією й наступати на Хмельницького*» [3, с. 205]; «*Приїде час, і ви самі мене проситимете, будете мені коритись та кланятись, щоб я взяв пригодництво над армією*» [3, с. 207]; «*А тим часом Богдан розіслав з Білої Церкви листи по всій Україні, щоб хлопці йшли в козаки і прибували до його табору*» [3, с. 208]; «*Тим часом сейм видав загод панам збиратись на війну*» [3, с. 209]; «*Він показав те держално, неначе багата пані часом висовує з-під подола сукні й показіє дорогий черевичок, вишитий золотом*» [3, с. 215]; «*Богдан чекав татар і хотів протягти час як можна довше*» [3, с. 219]; «*В час війни, в час походів я забороняю п'янство в своєму таборі і сам їм просту страву (...) Війна це великий піст, а не масниця. В запорожців карають смертю п'яниць під час походів*» [3, с. 222]; «*В ті часи ще не всі українські пани покатоличились та спольщились*» [3, с. 227]; «*Бремія репетував, що вже настав саме добрий час вдарити на козаків*» [3, с. 228]; «*Чи не прийшли часом оце ввечері татари на підмогу козакам?*» [3, с. 236]; «*Тепер у цей страшний час Конецьпольський метушився по наметі, крутився, як муха в окропі*» [3, с. 241]; «*В той саме час князь Бремія сидів коло свого намету й задумався*» [3, с. 242]; «*Необачна безглузда шляхта тікала так прудко, що добігла до Львова за три дня, тоді як передніше в безпечні часи інший польський пан плуганився б туди сливе з півроку*» [3, с. 247]; «*Тим часом Богдан пішов з військом навперейми королеві, розбив його військо під Зборовим*» [3, с. 249]. На виразну стилістему перетворюється лексема час у контексті сподівань князя Бремії на блискуче майбутнє; експресію підсилює чотирикратний повтор: «*Час мені ставати до свого діла. Час мені йти вгору, підніматись високо, як тільки мога! Час мені вступити в королівський двір (...) Час мій настає*» [3, с. 27]. А словосполучення давні християнські часи у контексті опису замку князів Вишневецьких утворюють зловісну експресію майбутнього знищення родового маєтку і прийдешньої Руїни на українських землях: «*Ті низенькі світлиці, зводчасті гранчасті стелі, здорові образи в золотих шатах, лампади перед образами, мальовані склепіння та стіни — все те нагадувало церковці під землею в київських печерах або в римських катакомбах у давні християнські часи*» [3, с. 194]. Усі наведені синтаксеми уживаються у сполученні з допоміжним лексичним оточенням, що сприяє створенню обставинної темпоральності. Отже, автор постійно наголошує на історичному часі, пов'язує його з характерами, уподобаннями й долею персонажів, зосереджуючи увагу читача на подіях кількасотлітньої давності.

Художній час у романі тісно пов'язаний з усіма рівнями художності — з авторською концепцією, побудовою сюжету, уподобаннями й долею героїв, їхніми характерами й настроєм. Так, авторська концепція твору — вболівання за долю України — чітко простежується в мові автора, роздумах персонажів, і цьому сприяють різноманітні темпоральні засоби: «*Усе стало руїною в одну мить*» [3, с. 158]; «*Виглядай козаків щодня, щогодини*» [3, с. 179]; «*Через два тижні жди нас і не лягай спати до півночі та все позирай на той пригорок під лісом*» [3, с. 180]; «*Вже чорна ніч закутала й вали й сади неначе в чорний туман, вже й зорі висипались на небі, а Тодозя усе стояла на одному місці*» [3, с. 186]; «*Настала глуха ніч. На селі проспівали другі півні. В покоях світилось світло*» [3, с. 192]; «*І чом мене не поглинула смерть цієї страшної ночі?*» [3, с. 196]; «*Вранці од давнього замка, од палачу давних славних князів Вишневецьких не зосталось і признаки*» [3, с. 200]; «*За ті страшні дні вона змізерніла, змарніла, постаріла*» [3, с. 201]; «*Ізстаріла мене лиха година*» [3, с. 203]; «*Настав вечір темний та чорний*» [3, с. 235]; «*Багато сліз пролилось по всій Україні та Польщі після того страшного дня*» [3, с. 238]; «*А світ не світав. Ранок не наставав. Довга осіння ніч тяглася тихо, неначе лиха доля та нещастя*» [3, с. 243]. Останній контекст стає ніби символом та звучить виразним трагічним акордом, демонструючи кінець усіх сподівань та відчай князя Бремії.

Отже, розмаїтість форм та семантика хрононімів, особливості їх функціонування у художньому контексті, демонструють значний образно-стилістичний потенціал цього розряду ВН, відображають їхню роль у відтворенні історичної правди, реалістичному змалюванні конкретної епохи.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз функціонування й стилістичної ролі хрононімів у романі І. С. Нечуя-Левицького «Князь Єремія Вишневецький» дозволяє зробити висновок про їхню прагматичну спрямованість, що зумовлюється темою, ідеєю, жанром твору. Усі хрононіми уживаються автором відповідно до законів реалістичного письма, виконуючи функції конкретних вказівок та орієнтирів [5, с. 15], відображаючи реальний історичний час, і підпорядковані єдиній меті — відтворенню історичної правди, чіткому визначенню часу дії у творі, розкриттю авторської точки зору на події минулого; завдяки цьому романи є яскравими показниками певного часу та його проблем.

Література

1. Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові: Система засобів вираження : наук. монографія. Одеса : Астропринт, 1996. 192 с.
2. Брандес М. П. Стилистический анализ. Москва : Наука, 1971. 189 с.
3. Нечуй-Левицький І. С. Князь Єремія Вишневецький : Роман. Київ : Школа, 2007. 256 с.
4. Першина К. В. Из наблюдений над русской народной хрононимией. *Восточноукраинский лингвистический сборник*. Донецк : Донеччина, 1997. Вып. 3. С. 48–58.
5. Приходько Л. А. Художній час і художній простір у поезії : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Кіровоград, 2004. 19 с.
6. Реммер С. А. Употребление хрононимов в тексте литературного произведения. *Восточноукраинский лингвистический сборник*. Донецк, 2000. Вып. 6. С. 188–194.
7. Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская, В. Э. Сталтмане, Н. В. Подольская, А. Х. Султанов / Отв. ред. А. В. Непокупный. Москва : Наука, 1986. 256 с.
8. Турута І. І. Собственные имена и национально-языковая картина мира. *Питання сучасної ономастики*. Дніпропетровськ, 1997. С. 181–185.
9. Фаріон І. Д. Національне й універсальне в антропонімії. *Іншомовні елементи в ономастиці України* : Матеріали наук. семінару 12–13 вересня 2001 р. Київ, 2001. С. 112–115.

References

1. Bondar, O. I. (1996), *The temporal relationship in the modern Ukrainian literary language : the system of the means of the expression: science monograph* [Temporalni vidnoshennia v suchasniy ukrainskiy movi : systema zasobiv vyrazhennia : naukova monografiya], Astroprint, Odessa, 192 p.
2. Brandes, M. P. (1971), *The stylistically analysis* [Stilisticheskiy analiz], Nauka, Moscow, 189 p.
3. Nechuy-Levitski, I. S. (2007), *The Prince Yeremiya Visnevetki* [Kniaz' Yeremiya Visnevetkiy], Shkola, Kyiv, 256 p.
4. Pershina, K. V. (1997), "From observations of Russian folk chrononimy", *East Ukrainian Linguistic collection* ["Iz nabliudieniy nad russkoy narodnoy chrononimiyey", *Vostochnoukrainskiy lingvisticheskii sbornik*], Donetchyna, Donetsk, Issue 3, pp. 48–58.
5. Prychod'ko, L. A. (2004), *The artistic hour and the artistic space at the poetry: Author's thesis* [Hudoznyi chas i hudoznyi prostir v poezii : Avtoref. dys. ... kand. philol. nauk], Kirovohrad, 19 p.
6. Remmer, S. A. (2000), "The use of chrononyms in the text of a literary work", *East Ukrainian Linguistic collection* ["Upotreblenie chronimov v tekste literaturnogo proizvedeniya", *Vostochnoukrainskiy lingvisticheskii sbornik*], Donetchyna, Donetsk, Issue 6, pp. 188–194.
7. *Theory and methodology of onomastic research* (1986), [Teoriya i metodika onomasticheskikh issledovaniy], Nauka, Moscow, 256 p.
8. Turuta, I. I. (1997), "Proper names and national picture of the word", *Issues of modern onomastics* ["Sobstvennyye imena i natsional'no-yazykovaya kartina mira", *Pytannia sychasnoyi onomastyky*], Dnipropetrovsk, pp. 181–185.
9. Farion, I. D. (2001), "National and universal in antroponymija, Foreign language elements in onomastics of Ukraine", *Materials of scientific seminar 12–13 September 2001* ["Natsional'ne y universal'ne v antroponomii : Inshomovni elementy v onomastytsi Ukrainy", *Materialy naukovoogo seminaru 12–13 veresnia 2001*], Kyiv, pp. 112–115.

НЕМИРОВСКАЯ Александра Фёдоровна,

кандидат филологических наук, доцент кафедры лингводидактики Государственного университета «Одесская политехника»; просп. Шевченко, 1, г. Одесса, Украина, 65044; тел.: +38 063 517 0197; +38 067 9681993; +38 048 7060843; e-mail: layma-59@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-9638-152X

ХРОНОНИМЫ КАК ТЕМПОРАЛЬНЫЕ ЛЕКСИЧЕСКИЕ МАРКЕРЫ В ЖАНРЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПРОЗЫ

Аннотация. Статья посвящена изучению роли хрононимов в жанре исторической прозы. **Материалом** послужил роман И. С. Нечуя-Левицького «Князь Иеремия Вишневецкий». **Предметом** анализа является функциональная нагрузка, особенности функционирования, стилистические коннотации, экспрессивный, образный потенциал, вариативность хрононимов. Употребление тех или иных лексем зависит от тематики произведения, авторского замысла, что и обуславливает функционирование определенных хрононимов, организацию особенностей данного лексического пласта. Использование каждого хрононима четко продумано автором, каждый из них иллюстрирует широкий спектр образных трансформаций, а также тесное взаимодействие с иным лингвистическими и экстралингвистическими факторами. **Результаты** семантического и стилистического анализа хрононимов свидетельствуют о наличии значительного

коннотативного потенціала с активированным стилистическим, экспрессивным компонентом практически у каждого из хрононимов, что максимально углубляет его узуальное значение. Установлен диапазон, насыщенность и перспективы образных трансформаций, зависимость компонентов хрононимической парадигмы не только от лингвентальных стратегий автора, но и от экстралингвистических факторов. Основные **выводы** состоят в том, что хрононимы выполняют текстообразующую, характеризующую, хронотопическую, экспрессивную, выразительную функции, способствуют раскрытию подтекста и авторской концепции.

Ключевые слова: хрононимы, темпоральные маркеры, художественное время, художественный хронотоп, художественный контекст, временные ориентиры.

Alexandra F. NIEMIROVSKAYA,

Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Senior Lecturer at the Chair of Linguistic, Odessa Polytechnic State University; 1 Shevcheko avenue, Odessa, 65044, Ukraine; tel: +38 063 5170197; +38 067 9681993; +38 048 7060843; e-mail: layma-59@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-9638-152X

CHRONONYMS AS THE TEMPORAL LEXICAL MARKERS IN THE GENRE OF THE HISTORICAL PROSE

Summary. The *object* of the article are chrononyms in “Prince Jeremija Vishnevetski” by I. Nechuj-Levitski. There are artistic functions of the chrononyms analyzed in the novel as well as the peculiarities of their usage, stylistic connotations, expression potency and variability. The usage of the chrononyms first of all depends on the contents and the theme of fiction and on the author’s idea that leads to certain functioning of the chrononyms and its organization peculiarities at the poetry. The usage of each chrononym is well thought out by the author, and every of them illustrates a wide range of imaginative transformations as well as a close interaction with others lingual and extralingual factors. The **result** of the study establishes that the frequency dynamics, paradigm and scope amplitude depends on lingual and extralingual factors. The figurative potential of each of the chrononym used by the author was described in this article, figurative transformations and symbolism being the most frequent. There were determined the dynamics and amplitude of the chrononyms paradigm preferences in I. Nechuj-Levitski’s every collection and his creative activity on the whole. The main **findings** of the research consist in determining the functions of the chrononyms as text-forming, characterizing, space and time showing and expressive, which facilitate revealing the general idea and the author’s concept of the text.

Key words: chrononyms, temporal lexical markers, time in fiction, chronotope, literary context, time orientations.

Статтю отримано 26.04.2021 р.

DOI: 10.18524/2307-4558.2021.35.237852
УДК 811.161.2’373.46

ПЕТРОВА Тетяна Олексіївна,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовних дисциплін Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва; Харківська область, Харківський район, п / в «Докучаєвське-2», 62483, Україна; тел.: +38 095 57476 41; e-mail: t.petrova.science@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9534-9891

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МЕТАФОРИЗАЦІЇ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ТЕРМІНОЗНАВСТВІ (актуалізація когнітивного підходу)

Анотація. *Мета статті* — висвітлити особливості когнітивного підходу до інтерпретації феномена метафоризації термінів. Аналіз здійснено з актуалізацією економічної лексики. *Об’єкт* аналізу — терміни-метафори, утворені на основі когнітивних процесів. *Предметом* розгляду обрано когнітивні механізми їх метафоризації. Для цього застосовано описовий метод, прийоми дефінітивного, структурно-семантичного, порівняльного та лексикографічного аналізу. *Результати* дослідження. Доведено значущість когнітивного метафоричного термінотворення. Установлено, що когнітивна термінологічна метафора — це інструмент, який дає змогу репрезентувати нове спеціальне поняття через відомі об’єкти, реалії іншої сфери знань, і реалізується не лише як засіб номінації, але і як спосіб дефініювання понять. Визначено, що особливість когнітивної метафоризації термінів полягає у здатності фахівця встановлювати подібність між різними елементами окремих галузей знань, баченні одного компонента через інший. Відстежено найчастотніші різновиди когнітивної метафоризації в економічній термінології: гештальтний, дифузний, структурний. З’ясовано, що потужний чинник формування термінології економічної галузі — це прецедентні метафори, утворені на основі актуалізації образів героїв відомих творів. *Галузь застосування* результатів: зібраний і опрацьований матеріал може бути використаний під час укладання термінологічних словників, подальшого упорядкування й опису економічної термінології. **Висновки.** Термінологічна метафора в економічній терміносистемі має високу активність і когнітивний характер. Прецедентність — невід’ємна ознака сучасної термінології. Термінологічні словники не «встигають» фіксувати нові метафоризовані одиниці, але виважено й вивірено кодифікують їх, максимально засвідчуючи рівень інтелектуального ресурсу й когнітивного мислення нації.

Ключові слова: метафора, когнітивна термінологічна метафора, когнітивний підхід, прецедентність, термін, термінологія, термінологічний словник.